

YAZMA ve ESKİ BASMA KİTAPLARIN BAKIMI ve KORUNMASI

Halid DENER

Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü

Çok eski devirlerden beri Kütüphaneciliğe büyük önem vermiş, kitaba ve bilğine derin saygı göstermiş, okumağa ve okutmağa sonsuz değer vermiş bir milletin ahfadı olarak bize intikal etmiş olan ecdad yadigarı eserleri korumak, bozulanları kurtarmak ve bizden sonraki nesillere iletmek her kütüphanecinin üzerinde önemle ve heyecanla duracağı ciddi bir konu olmalıdır.

Hiç bir menfaat karşılığı olmaksızın her seviyedeki halkın faydalandığı tarihi eserlere ve vesikalara gereken ilgi ve ihtimamı göstermek, onları en iyi bir şekilde muhafaza etmek ve yararlı bir hale getirmek milletini ve memleketini gerçekten seven, mesleğine gönülden bağlı olan kütüphanecinin, başlıca görev ve hizmetleri arasında en mütena yeri almalıdır.

Yer yüzünde hiç bir millet yoktur ki, yazma eserler koleksiyonu bakımından Türk Milleti kadar zen-

gin kitap hazinelerine sahip olsun, Türk Milleti kadar kıymetli ve paha biçilmez sanat eserlerini sinesinde toplanmış bulunsun.

Sayısı yüzbinleri aşan, Türk kültür ve medeniyetinin birer âbidesi olan bu eserlerle ne derece iftihar etsek, ne derece gurur duysak yeridir.

Ancak; gelecek nesillere her alanda ışık tutacak olan bu eserleri, ilim ve medeniyet âlemine tanıtmak ve istifadelerine sunmak için bu yoldaki çalışmalara hız vermek ana davamız ve başlıca amacımız olmalıdır.

Bizde, millet olarak, toplum olarak kitap sevgisi, kütüphanecilik duygusu, ilim ve sanat aşkı başta Fatih ve Kanuniler olmak üzere Pa-dışahlardan, Valde Sultanlardan, Sadrazamlardan, devlet erkân ve ricâlınden başlar, derece derece halka yayılır.

Saray kütüphaneleri, başlı başına binası olan müstakil halk kütüphaneleri, cami, mescid, medrese ve tekkelerde tesis edilmiş olan kütüphaneler, her zaman her seviyedeki halkın ve bilginlerin yararlandıkları, feyiz aldıkları kültür müesseseleri olmuştur.

Fransız ihtilâline kadar Avrupa'da halka açılmış kütüphane karakterini taşıyan bir kütüphane dahi yok iken, koyu taassup, kilise'nin tahakkümü, kralların istibdadı kütüphaneleri saraylarda, kilise ve manastırlardaki dolaplarda inhisarları altına almış bulunurlarken, kütüphanelerden mahdut sayıdaki saray erkânı ve ruhban sınıfı faydalanırken bu tarihlerde İstanbul'da ve İmparatorluğun bir çok yerlerinde kayıtsız ve şartsız halka açık bulunurları, halkın her konuda faydalanabileceği bir çok vakıf ve müstakil kütüphaneler yaygın bir halde bulunuyordu.

Esasen Türkler'de, o ileri görüş ve anlayış zihniyeti olmasaydı elbet bugün kütüphanelerimizde her biri diğerinden daha üstün vasıfta ilim ve sanat değeri olan onbinlerce eser mevcut olmazdı.

Bin yaşını doldurduğu halde kâğıt ve mürekkebindeki parlaklık ve açıklık, üzerinden yüzyıllar geçtiği halde birbirinden farklı tezhip ve motiflerdeki zevk-i selim, şekillerdeki nefaset, renklerdeki imtizac, hele minyatürlerdeki incelik ve canlılık,

hattın güzelliği, inci gibi sıralanmış, birbirine eşit adeta klişelenmiş harfler, acaba o tarihte batı dünyasının hangi kütüphanesinde ve hangi eserinde mevcuttu?

Bugün de dünyaca tanınmış ilim ve sanat erbabını hayretlere düşüren, şaşırtan bu yüce sanat eserleri karşısında duyduklarını ifade edemeyecek bir hale gelen ziyaretçilerle, kütüphanecilerimiz, her zaman karşı karşıya gelmektedirler.

Bugün Avrupa'nın hattâ Amerika'nın belli başlı bir çok kütüphanelerinde çeşitli yollarda temin edilerek kataloglarına geçirilmiş, numaralanmış ve kitap depolarında en mutena yerleri almış eserler, Türk'ün eşsiz zekâ ve dehasının mahsülü olan eserlerdir.

Bu eserlerin yabancı ülkelerdeki kütüphanelerde yer almış olması Türk Sanatkârlarının azamet ve ihtişamını elbetteki gölgeleyemez. Bilâkis yabancı ülkelerdeki bu eserler, Türk'ü, bütün meziyet ve kabiliyetleriyle medeni dünyaya tanıtan en kuvvetli propaganda vasıtaları olmaktadır.

Ancak yerli ve yabancı bilginlerle, Üniversitelerin ve kitap sevenlerin yakinen ilgilendikleri, tetkik ettikleri veya mikrofilmlerini aldirttikları bu eserler, maalesef Cumhuriyetin ilânından önceki 70 yıl içerisinde kendi hallerine bırakılmış, her türlü bakım ve alâkadan yoksun kalmıştır.

Kitaplara karşı gösterilen bu ihmâl ve kayıtsızlığın neticesi olarak ta bir kısım kitaplar harap olmuş, bir kısmı kaybolmuş diğer bir kısmının içlerindeki nefis minyatür, tezhip ve her biri birbirinden farklı ve üstün vasıfta olan motifler kesilerek yok olmuştur.

Aynı zamanda uzun yıllar kitapların kapı ve pencereleri kapalı, havasız ve ışıksız rutubetli yerlerde toz ve toprak altında bırakılmış olmalarında hattâ okunmaz bir hale gelmelerinde başlıca etken olmuştur.

Yazma eserler kütüphanecisi olarak çeşitli kütüphanelerde çeşitli şartlar altında muhafaza edilmekte olan kitaplar üzerinde önemle durdum. Belirli değişmelerin nedenlerini inceledim. Kitapların bu hallere gelmelerindeki etkenleri araştırdım. Ancak kitapları korumak için ne gibi tedbirler almak, bozulan, aşınan ve dağılan kitapları kurtarmak için ne gibi çareler düşünmek, ne gibi çalışmalar yapmak ve usuller uygulamak lâzım geldiği hakkında kesin olarak fikir beyan etmek elbetteki benim kabiliyet ve gücümün dışındadır.

Ben, sadece sayın meslekdaşlarıma, yazma eserlerin, bakımında, korunmasında ve kısmen kurtarılmasında alınmasını faydalı bulduğum tedbirler ve usuller hakkındaki düşünce ve tavsiyelerimi bildirmekle yetineceğim.

Kitapları kemiren böceklerin cins ve ırklarını tesbit etmek için lüzumlu çalışmaları yakın bir gelecekte kurulmasını temenni ettiğimiz araştırma lâboratuvarlarına ve patoloji bilginlerimize bırakarak bizi ilgilendiren hususlar üzerinde duralım; kitapları kemiren böcekleri yok etmek için ne gibi öldürücülerin kullanıldığı, böceklerin, nasıl bir ortamda yaşadıkları ve üredikleri hakkında bildiklerimizi kısaca özetleyelim :

Özellikle rutubetli yerlerde, mahzenlerde ve bodrum katlarda üreyen böcekler, üst katlara, üst katlardaki kitap dolap ve raflara ağaç eşya; masa, sandalye, merdiven hattâ kapı ve pencere yoluyla sokulurlar. Bu bakımdan imkân nisbetinde kütüphanelerde ağaç mefruşat yerine metalden olanlar kullanılmalı bilhassa kitap rafları ve merdivenler mutlaka metalden olmalıdır.

Yazma ve eski basma eserlerin bulunduğu depo, dolap, etajer ve benzeri yerlerin, güneş almaması fakat bol ışıklı olması ve sık sık havalandırılması lâzımdır. Havalandırma pencere ve kapıları açmak suretiyle de yapılabilir, aspiratörle de olabilir.

Karanlık ve havasız yerlerde uzun müddet kendi hallerine bırakılan kitapların varaklarının tamamen veya kısmen birbirlerine yapıştıkları, dolayısıyla bir kısım yazıla-

rın okunmaz bir hale geldiği her kütüphaneci ve kitap seven için bilinen bir gerçektir. Zira bu türlü kitaplara, yazma eserlerin bulunduğu resmî veya özel her cins kütüphane de rastlanmaktadır.

Bu türlü kitaplar üzerinde yapılacak işleme gelince :

Yapraklar nem veya başka biyolojik bir sebeple birbirlerine yapışmış bulunduğu hallerde her varak ayrı ayrı, son derece dikkat ve itina ile birbirinden ayrılır. Her varak, üzerindeki nem ve yapışkanlık kayboluncaya kadar açık, havadar fakat rüzgâr almayan bir yerde bırakılır. Sonra her varak arasına ince pelür veya benzeri kâğıt konularak bir süre ayrı bir yerde bekletilir.

Şayet yapraklar, birbirine iyice yapışmışsa ve yekdiğerinden ayrılmayacak bir durumda ise, katiyen zorla ayırmağa çalışmamalıdır. Zorlandığı taktirde bir varakın yazısı diğèrinin üzerine çıkar ve yer yer yırtılmalar olur. Neticede varakların onarımı ve aslı haline getirilmesi hemen hemen imkânsız bir hal alır.

Bu türlü kitaplar, patoloji lâboratuvarlarında bu maksat için özel olarak hazırlanmış cihazlarda buğuya tutulmak suretiyle yumuşatılır ve varaklar tek tek birbirinden ayrılır. Ayrılan varaklar, belirli bir ısı derecesi bulunan fırınlardaki raflara konular muayyen bir süre bırakıldıktan sonra çıkartılır.

Özel yapıdaki bu gereçle rutu-

bet ve yapışkanlığı giderilen varaklar, tek tek ele alınır ve onarılır.

Şayet kitaplarda varaklar arasındaki yapışma bir külçe haline gelmiş ve kömürleşmiş bulunuyorsa bu türlü kitaplar, ancak kitap bakım lâboratuvarlarında yapılacak inceleme ve araştırmalar neticesi dağıtılır.

Önce, kitapta kullanılan papirüs, parşömen, kâğıd, deri, maruken, bez ve benzeri maddelerin yapısı, mürekkep veya boya gibi maddelerin hazırlanması üzerinde durulur. Bunların yıpranma, aşınma ve yaralanmalara hazırlanması üzerinde durulur. Bunların yıpranma, aşınma ve yanmalara karşı dayanma güçleri, ayrıca zararları yapan biyolojik ve fiziksel etkenlere karşı mukavemet dereceleri tesbit edilir. Ve alınan sonuçlara göre gereken işlem yapılır. Yani varaklar, en küçük bir zedelenmeye meydan verilmeden büyük bir ihtimamla ayrılır. Ufak parçalar jelâtin damlası ile yapıştırılır aralarındaki delikler kâğıt ve ipek gibi maddelerle doldurularak onarılır.

Bu türlü çalışmalar, araç, gereç, personel ve büyük ölçüde paraya dayandığından maalesef bugün için Türkiye'de yapılamamaktadır.

Yazma eserleri zararlı böceklerin tahribatından kurtarabilmek için, madeni raflarda muhafaza edilmeleri lüzumuna işaret etmiştik. Madeni raflar, böceklerin yerleşme-

sine, çoğalmasına ve yaşamasına müsait olmadığı gibi kitapların harap olmasında başlıca etken olan tozların da yerleşmesine ve barınmasına müsait değildir. Zira madeni rafların yüzeyi düz ve parlak olduğundan tozun birikmesi kolay olmaz. Biriken toz da kolayca seçildiği için derhal temizlenir. Halbuki ahşap rafların delikleri ve çatlakları arasına rahatlıkla toz girer, temizlenmesi de madeni raflarda olduğu kadar kolay olmaz.

Aynı zamanda ahşap raflar üzerindeki kitaplar, yerlerinden alınır ve konulurken sürtme neticesi ciltlerin bozulmasını varakların zedelenmesini çabuklaştırır. Diğer taraftan bir yangın çıkması halinde ahşap dolap ve raflarda muhafaza edilmekte olan kitaplar, ahşap bir yapıda bulunyorsa zayıf telâfi edilemeyecek kadar büyük olur.

Halbuki madeni raflarda muhafaza edilmekte olan kitapların yangından müteessir olmaları, kütüphane binası da taş veya beton ise, önemsiz ve zararsız olacaktır.

Maamafih, kitapların saklandıkları depolar, dolaplar veya raflar, ister ahşap, ister madeni olsun, kütüphane binaları, ister ahşap isterse taş olsun yangına karşı alınması gereken tedbirlerde en küçük bir ihmâl ve kusur yapılmamalıdır.

Ayrı ayrı her bölümde yangın söndürme cihazları ve su ile dolu

kovalar mutlaka bulundurulmalıdır. Zira geçmişte ecdad yadigarı eserlere, milli hazinelerimize, sahipleri tarafından yeteri kadar ilginin gösterilmemiş olması ahşap konaklarda, ahşap dolap ve raflarda bulunan bir çok nâdide kitapların yanmasına veya okunmaz bir hale gelmesine sebep olmuştur.

Ayrıca yer darlığı yüzünden konakların bodrum katlarında muhafaza edilmekte olan bir çok kıymetli eserlerde rutubetten ve su baskınlarından okunmaz bir hale gelmişler ve yok olmuşlardır.

Zaman zaman vukua gelmekte olan yer sarsıntıları da bir çok değerli kitaplarımızın çeşitli yollardan yok olmasına sebep olmuştur. Yer sarsıntısı neticesi yıkılan binaların enkazı altında kalan kitaplardan bir kısmı ya tamamen veya kısmen harap olmuştur. Diğer bir kısmı da yok pahasına meraklılar veya kitapçılar tarafından satın alınmıştır. Sonradan bu kitaplar zaman zaman sahip en sonunda da memleket dışı taşınmışlardır.

Yukarıda saymağa ve açıklamaga çalıştığım çeşitli tehlikeler, her zaman sayın meslektaşlarım tarafından dikkate alınmalı ve daima gözönünde bulundurulmalıdır.

Bizler, ancak ecdad yadigarı eserlere göstereceğimiz yakın ilgi ve içten sevgi ile bu eserlerin, gerçek koruyucuları olduğumuzu isbat edeceğiz.

Buraya kadar kitapların muhafaza edilecekleri yerlerin bina, depo, dolap ve raf olarak nasıl olmaları lâzım geldiği hakkında bilgi verdikten sonra, şimdi de kitapların sağlığı bakımından bu yerlerde alınması gereken tedbirleri ve uygulanması icap eden usulleri açıklamaya çalışacağım :

Kitapların muhafaza edildikleri yerler, ister bir depo olsun ister oda veya bir salonda bulunan dolap veya raf olsun, kitapların buldukları her yerde ısı 18-20, nem % 50 - 65 derece arasında olmalıdır.

Kitapların buldukları yerlerde ısı, termometre, nem higrometre ile sık sık kontrol edilmelidir.

Şâyed kitapların buldukları depo, dolap veya bölümlerde rutubet derecesi normalin üstünde ise fazla rutubet, rutubet alma cihazları ile giderilir. Normalin altında ise kitapların buldukları her yerde fazla suya ihtiyacı olan ve o nisbette fazla su sarf eden bitki toplulukları süs ve salon çiçekleri buldurmak gerekir.

Kitapların muhafaza edildikleri yerlerde, bulunması gereken ısı ve nem için verilmiş olan rakamlar, daimi surette havalandırılan depo, oda veya salonlar için muteberdir. Çok zaman kapalı bulundurulmuş sadece lüzum hasıl oldukça açılan depo, dolap ve benzeri yerlerin rutubet ve nem dereceleri makbul ve muteber değildir. Zira daimi surette

kapalı bulundurulmuş her hangi bir yer açılıp havalandırılınca derhal ısı ve nem derecesi değişir ve kapalı bulundurulduğu süre içerisindeki durumuna nazaran büyük farklar gösterir.

Kitapların, dolap veya açık raflara yerleştirilmesine gelince :

Kitaplar, raflara konulurken mutlaka aralarında 1, 2 milimetrelik bir aralık bırakılmalıdır. Bu boşluk, kitaplar çıkartılırken ve yerlerine konulurken sürtme neticesi cildlerin, cild kapaklarındaki oyma, kabartma ve süslerin bozulmasını önler ve varaklar arasına havanın rahatlıkla nüfuz etmesini sağlar.

Cildlerdeki dağılıma, cild kapaklarındaki süs, oyma ve kabartmaların zedelenmesi varak ve yazılardaki yapışma ve kaynaşmalar genel olarak raflara sım sıkı yerleştirilmiş kitaplarda görülmektedir.

Hattâ varaklar arasındaki yapışma bâzen o derece şiddetli olurki birbirlerine iyice kaynaşmış olan varak ve yazılar yer yer kırılır, dökülür hattâ toz haline gelir. Bu durumun elbetteki sadece kitapların yerlerine sım sıkı yerleştirilmiş olmasından veya havasız kalmasından ileri geldiği iddia edilemez. Şüphesiz ki kitapların bu hale gelmelerinde biyolojik ve fiziksel etkenlerin rolü büyüktür.

Depo ve dolaplardaki raflara yerleştirilen kitaplar arasında 1, 2

milimetrelük boşluk bırakıldıktan sonra kitaplar, raflara sırtları dışarı gelmek suretiyle dik olarak yerleştirilmelidir. Sırtları veya ağızları üzerine raflara konulmalıdır.

Sırt ve ağızları üzerine veya üst üste raflara konulan kitapların cildleri kısa bir zamanda dağılmaya, şirazeleri bozulmaya, varakları dikişlerinden ayrılmaya başlar.

Ayrıca yazma olsun, basma olsun kitapların buldukları yerler, kapalı depolar, dolaplar veya camekânlar olmamalıdır. Çünkü uzun bir süre havasız yerde kalan kitapların, yazısında kullanılan mürekkebin, tezhib, minyatür ve motiflerin süslemesinde kullanılan boya­ların silinmelerine ve bozulmalarına yol açar. Kitabın da en az canlılar kadar daima değişen temiz havaya ihtiyacı olduğunu hiç bir zaman unutmamalıdır.

Diğer bir yönden iklim şartlarının da, meselâ : Denize olan yakınlık veya uzaklığın, havanın sıcak, ılık veya soğuk olmasının, alçaklık veya yükseklik gibi arazi farklarının, orman veya bozkır havasının da kitapların sağlığı üzerinde etkisi vardır.

Yüzyıllar boyunca çeşitli iklim bölgelerindeki mektep, medrese, cami, mescit, konak ve benzeri yerlerde muhafazasına çalışılmış veya kendi hallerine bırakılmış eserler üzerinde yapılan incelemeler iklim

şartlarının kitaplar üzerindeki bâriz etkisini ortaya koymuştur.

Hülâsa, kitap ve cildlerdeki bozukluklara, kırılmalara, yanmalara, pamuklaşmalara, yapışmalara, küflenmelere, oksidleşmelere ve daha sayabileceğimiz bir çok zararlara ve tahriplere : Bakteriler, böcekler, rutubet, yangın, yer sarsıntısı, su baskınları, iklim şartları gibi etkenler sebep olduğu gibi yazıda kullanılmış olan mürekkebin, tezhib, minyatür ve motiflerin hazırlanmasında kullanılan boyanın, kâğıdın yapılışında kullanılmış olan iptidâi maddenin etkisi olduğu muhakkaktır.

Kitapların muhafaza edileceği depo, dolap, camekân raf ve benzeri yerlerin ve bu yerlerdeki eşyanın nasıl olacağı, ısı ve rutubet derecelerinin ne olacağı kitapların raflara nasıl yerleştirileceği hakkında kısa bilgiler verdikten sonra şimdi de kitapların bakımı ve korunması ile ilgili alınması gereken tedbirler hakkında bilgi vermeğe çalışacağım :

Kitap temizliği; kitaplar, en az senede bir defa tek tek elden geçirilmelidir. Tozları alınacak kitaplar bir dolap içerisinde veya raflarda bulunuyorsa yerlerinden alınarak temiz havaya çıkartılmalıdır. Temizleme işi son derece yumuşak bez veya yumuşak fırça ile yapılmalıdır.

Temizlikte elektrik süpürgesinden faydalanmak sakıncalıdır; zira varaklar, ne kadar hafif olursa ol-

sun toz emme makinesinin çekişine tahammül edemez. Dikişlerinden ayrılabilceği gibi cetvellerinden de ayrılabilir. Hattâ varakların ufalanmasına da sebep olabilir. Elektrik süpürgesi ile ancak depoların ve dolapların genel temizliği yapılabilir.

Şâyet kitaplar, büyük depolar da veya dolaplarda bulunuyorsa ve sayı itibariyle mühim bir yekûn teşkil ediyorsa yerlerinden kısım kısım alınmak suretiyle temizliği yapılmalıdır.

Kitap temizliğinin yapılacağı yer kapalı ise hava muhalefeti bahis konusu olmayacağına göre rahatlıkla temizliğe devam olunabilir. Eğer temizliğin açık bir yerde yapılması zarureti varsa temizlik yapmak için mutlaka havanın durgun ve sakin olduğu günleri seçmek lâzımdır. Çünkü rüzgâr hafifçe olsa yaprakları yerlerinden oynatır. Varakların kırılmasına ve dağılmasına sebep olabilir.

Temizlik süresi içerisinde depo, dolap ve camekân gibi kitapların buldukları yerlerin, kıyı ve köşeleri iyice temizlendikten sonra açık bırakılmalı bol bol havalandırılmalıdır. Temizlik sırasında kitapları dışarı alınan depo, dolap ve camekân gibi yerler aynı zamanda öldürtücü ilaçlarla dezenfekte edilmelidir. Dezenfekte işinde D.D.T. kullanılabilir.

Kitapların tozu alınırken cild ve varakları kemiren canlı böceklerle

re rastlandığı takdirde bu kitaplar, derhal tecrid edilmelidir. Kemirici böcekler, çoğunlukla cild kapaklarında ürediklerinden ve burada sığındıklarından şâyet bu kapaklar devrinin kapakları değilse ve bir sanat değeri yoksa, aynı zamanda çok harap ise derhal kitaplardan ayırılmalıdır. Zira böcekler, cild kapaklarının yapısında kullanılan çiriş, kola, hamur ve benzeri maddelerle beslenir ve ürerler. Binaenaleyh cild kapakları her zaman kitaplar için bir tehlike teşkil etmektedir.

Böcekleri temizlenmek üzere tecrid edilmiş olan kitaplar, büyük bir ihtimam ve dikkatle elden geçirilmeli, temizlenmeli, bir süre açıkta bırakılmalı ve sık sık kontrol edilmelidir. Bu türlü kitaplar, böcek kalmadığı kanaati hasıl oluncaya kadar ayrı bir yerde bırakılmalıdır.

Şâyet böceklerin istilâsına ve tahribatına uğramış kitapların cild kapakları, tarihi ve sanat değeri olan kapaklarsa bir kenarına demirbaş kayıt numarasını yazmak suretiyle bunları da kitaplardan ayırmalı, temizlenmek ve onarılmak üzere ayrı bir yerde muhafaza etmelidir.

Böcekler tarafından kemirilmiş olan ve böceklere barınak olan bu kapaklar, sırası gelince onarılmak üzere sökülür. Dağıtılır ve kapağın yüzü zedelenmeden çıkartılır. Aslına ve devrine uygun bir şekilde onarıldıktan sonra tekrar kabına takılır.

Temizlik sırasında kitaplar elden geçirilirken dikkat edilecek diğer hususlar :

Cildi dağılmış kitaplar, cetvelle-rinden ayrılmış, kırılmağa ve yanmağa başlamış kitaplar tesbit edilir. Bunların bir listesi yapılır. Ayrıca her kitabın üzerine (Bu kitap okuyucuya verilmez) ibaresi yazılarak ileride onarılmak üzere ele alınmaya kadar ayrı bir yerde muhafaza edilir.

Diğer taraftan okuyucuya çıkartılan kitabın, okuyucu tarafından iyi kullanılmasına, hırpalanmasına, okuyucunun mürekkepli kalem kullanmamasına, kitap üzerinde not almamasına, parmaklarını ıslatarak yaprak çevirmemesine, kitaba karşı öksürüp aksırmamasına kitap üzerine el ve dirseklerini

dayamamasına bilhassa dikkat etmelidir..

Yazma eserler kütüphanecisi olarak geçen 22 senelik meslek hayatım boyunca yerli ve yabancı muhtelif kütüphanelerde gördüğüm kitapların durumlarını ve özelliklerini dikkate alarak bakımı ve korunması ile ilgili edindiğim bilgi, görgü ve tecrübelerine dayanarak ve kütüphanelerin içerisinde buldukları özel şartları gözönünde bulundurarak alınması gereken tedbirler ve usuller hakkında fikir ve düşüncelerimi kısaca izaha çalıştım.

Bu tedbirlerden bir çoğunun sayın meslektaşlarım ve kitap severler tarafından uygulanmakta olduğunu biliyorum. Ben, bu yazımda sadece bilinenleri hatırlatmak istedim.